

Dominee Karel Vos en de Vosselaan

In mijn artikelen over de Doopsgezinden te Woudsend beloofde ik een apart verhaal te wijden aan deze predikant die van 1903 -1911 aan de Woudsender gemeente was verbonden.

Douwe Mulder, een Woudsender huisschilder, had in een toespraak voor een vereniging omstreeks 1935 het volgende over Ds. Vos opgemerkt: “Ja, Ds. Vos, dy nuvere fremde, gystene skrepperige Ds. Vos. Ja, mar ek dy golle, gevoelige earlike Ds. Vos. Dy man dy't hjir sa folle leed ûnderfoun hat omdat de gemeente him, en hy de gemeente net begriep. En doe't hy foart wie, doe wist Wâldsein wat hja forlêrn hienen en Ds. Vos wist dat hy oars net as freonen neiliet en syn namme sil hjir nea forjitten wurde”.

Ik heb het maar onvertaald gelaten en neem aan dat u de portee van zijn woorden wel snapt. De dominee werd kennelijk niet begrepen en voelde ook zichzelf onbegrepen in zijn goede bedoelingen. En toch, na zijn vertrek zou de gemeente pas hebben verstaan welk een bijzonder persoon hun herder en leraar eigenlijk was. Dat laatste was mij aanvankelijk niet erg duidelijk, maar na enig onderzoek kwam ik daar wel achter.

Op zoek naar de ontbrekende gegevens over de Woudsender doopsgezinden en naar portretten, kwam ik terecht bij de afdeling Mennonitica van de Universiteit van Amsterdam. Daar bezit men een Biografische Lexicon over de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme, een uitgave van Kok uit 1983, waarin ook aardig wat bijzonderheden over dominee Karel Vos staan vermeld. Van nog meer belang was het Doopsgezind Jaarboekje 1927 met een portret van Ds. Vos dat we bij dit verhaal afdrukken en een door S. Spaans te Assen geschreven “In Memoriam”. De voornaamste bijzonderheden uit beide genoemde publicaties worden in deze bijdrage samengevat.

Karel Vos werd geboren te Rotterdam op 24 augustus 1874 (volgens de Lexicon overigens al op de 22e) en was leerling van de lagere school aan de Westersingel 54, aldaar. Zijn vader was het hoofd van die school. Hij volgde een gymnasiale opleiding, aanvankelijk in Rotterdam, maar de laatste twee jaar in Schiedam. In 1894 werd hij ingeschreven als student van de Universiteit van Amsterdam en bij de Kweekschool der Doopsgezinden.

K. Vos
1874—1926.

Karel Vos was een ijverig student en had van jongs af aan de behoefte zich in woord en geschrift te uiten. Als gymnasiast had hij al bijgedragen aan het blaadje Vox Gymnasii en als student publiceerde hij in het nu nog bestaande Amsterdamse studentenweekblad Propria Cures en tal van andere bladen en periodieken. Hij bewoog zich op verschillende terreinen: actuele, politieke en kerkelijke kwesties, maar ook op kerkhistorisch gebied.

Op bijeenkomsten van studenten e.d. voelde hij zich altijd gedwongen zich te uiten en aan de discussies bij te dragen. Hij spaarde niemand zijn visies en kritiek, maar werd ook zelf niet gespaard. Eens toen hij de zaal van een bijeenkomst betrad werd hem toegevoegd: “hou je mond!”. Op zijn verweer dat hij toch niets zei, volgde het antwoord: “maar je zult aanstonds wel wat zeggen”. Bij voorbaat werd de lastige, altijd wat op te merken hebbende Karel, al de mond gesnoerd.

Karel Vos was een typische stedeling met stadsmanieren en had nauwelijks kennis van het platteland. In de vacante gemeenten, waar men wel aan veel zwakheden en onvolkomenheden van jonge proponenten gewend was, stond men toch aarzelend tegenover de persoon van Vos. Zijn eigenaardigheden bleven niet verborgen, ook niet bij een eerste kennismaking, en zijn bekwaamheden werden niet meteen doorgrond. Trouwens, het is de vraag of een plattelandsgemeente zat te wachten op een dominee die vooral uitblonk in zijn historische en later ook politieke interesses. Het duurde dan ook een tijdje voordat hij uiteindelijk beroepen werd door de doopsgezinde gemeente van Woudsend. Voor hij daar op 15 februari 1903 zijn intrede deed, trouwde hij tien dagen daarvoor met Geertruy Anna Schipper. Het echtpaar betrok de pastorie aan het Juliana-plantsoen en daar zijn vermoedelijk hun 3 kinderen geboren.

Iemand die Ds. Vos goed gekend had in Woudsend, verklaarde dat de predikant een zonderling man was en hij daarover veel zou kunnen vertellen, maar dat het een man met een goed hart was. Jammer dat die zegsman of zegsvrouw niet echt veel heeft verteld; ik was er wel benieuwd naar geweest. Ook van de in het begin geciteerde Douwe Mulder weten we dat de goegemeente niet direct enthousiast was over de nieuwe dominee. Ds. Vos schijnt zijn pastorale plichten wel altijd voldoende te hebben uitgevoerd, maar zijn hart lag bij de journalistiek en de wetenschap. Daarom zal het wel niet toevallig zijn dat hij toch voor een kleine plattelandsgemeente had gekozen en veel vrije tijd voor zijn onderzoekingen overhield. Een nadeel was wel dat Woudsend vrij ver van de onderzoeksbronnen aan de universiteiten in Amsterdam en Groningen af lag.

Ds. Vos was in theologisch opzicht een vrijzinnig man en was een vurig bestrijder van het ultramontanisme en het neo-calvinisme, respectievelijk min of meer correct te omschrijven als de orthodoxe richtingen in de roomse en de protestantse theologie. Daarnaast publiceerde hij op het gebied van openbaar onderwijs, de staatspensionering en de drankbestrijding en toonde daarmee een duidelijke maatschappelijke betrokkenheid.

Maar zijn favoriete onderwerp was toch wel de kerkgeschiedenis en die der doopsgezinden in het bijzonder. De waardering en erkenning daarvoor

blijkt ook uit zijn benoeming in 1907 tot lid van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden. Hij zal in Woudsend ook al zijn begonnen met de studie van en over Menno Simonsz, de grote voorvader van de mennonieten, zoals doopsgezinden ook vaak worden genoemd.

Als kerkhistoricus had Ds. Vos de belangrijke deugden om terug te gaan tot de bronnen zelf en feiten en data zeer nauwkeurig vast te stellen. Hij was vaak stellig in zijn meningen en uitspraken, maar nooit zonder de feiten eerst uiterst nauwgezet te hebben bestudeerd. In 1914 kwam in Leiden zijn omvangrijke biografie uit over "Menno Simonsz 1496 -1561: Zijn leven en werken en zijne reformatorische denkbeelden".

Op 28 augustus 1911 nam Ds. Vos afscheid van zijn Woudsender gemeente en deed op 3 september 1911 zijn intrede in het Groningse Middelstum, alweer een kleine plattelandsgemeente. Daar zette hij zijn publicistische arbeid voort en begaf zich ook op politiek terrein. Als fervent aanhanger van de Liberalen werd hij in 1918 zelfs als kandidaat op de lijst van de Vrije Liberalen geplaatst. Of hij ook verkozen werd, is mij niet bekend.

Ds. Vos ging, ondanks zijn toenemende doofheid en ziekte in zijn gezin, onvermoeibaar door met kleine en grotere publicaties in De Zondagsbode, De Doopsgezinde Bijdragen, De Gids, De Tijdspiegel en Het Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis, terwijl van zijn hand ook de Geschiedenis der Doopsgezinde Gemeente te Rotterdam, zijn geboortestad, verscheen. Misschien lang niet door iedereen erkend en geëerd bleven zijn wetenschappelijke verdiensten overigens zeker niet onopgemerkt. Zo werd hij in 1912 benoemd tot lid van het Historisch Genootschap te Utrecht en in datzelfde jaar ook tot lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Ds. Vos hield regelmatig lezingen voor de Groninger Sociëteit en had op zich genomen de geschiedenis van deze sociëteit te beschrijven ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan in 1926. Het werk was tijdig gereed maar enkele dagen voor de herdenkingsdag kwam het bericht dat de dominee wegens ongesteldheid niet zelf zijn rede uit kon spreken. Staande de vergadering werd

Ds. Vos een telegram gestuurd met de beste wensen voor zijn herstel en grote dank voor zijn werk voor de sociëteit.

Ongeveer een week later was het bestuur der Groninger Sociëteit met vele anderen aanwezig om in de eenvoudige Vermaning van Middelstum de laatste eer te bewijzen. Ds. Karel Vos was aldaar op 30 mei overleden, nog maar 51 jaar oud.

De heer Spaans besluit zijn "In Memoriam" met: "De troost die zijn weduwe en kinderen bij dit zoo smartelijk verlies, naar ik hoop, zullen erlangen, ligt elders. Deze te geven ligt buiten menscheijk bereik. Toch hoop ik dat de piëteit en toegenegenheid voor zijn persoon, hun goed moge doen".

Thans weten we het een en ander over karakter en levensloop van Karel Vos. Maar dat de Vosselaan naar hem werd vernoemd, komt door zijn activiteiten in de Vereniging voor Dorpsbelangen. Waarschijnlijk was hij de eerste jaren secretaris van de vereniging en vooral aan zijn ijveren was het te danken dat de oude grindweg van de Straatweg naar Woudsend werd voorzien van een dubbele bomenrij. Dat werd in korte tijd bereikt, want het verzoek van Dorpsbelangen aan de gemeenteraad van Wijmbritseradeel was op 10 augustus 1906 gedateerd en het voorstel werd al op 13 oktober afgehandeld. Burgemeester en Wethouders hadden geconstateerd dat de weg circa 1600 meter lang was. Voor een beplanting met iepenbomen was een onderlinge afstand van 6 meter nodig zodat ongeveer 525 bomen benodigd waren om beide zijden van de weg te kunnen beplanten.

De kosten werden met inbegrip van het plaatsen op circa f. 525,- geschat, waarbij nog f. 75,- zou komen omdat telefoondraden verlegd moesten worden.

B & W stonden er welwillend tegenover, al wees men wel op de volgende nadelen: het bermgras zal in waarde en hoeveelheid verminderen; naarmate de bomen zich ontwikkelen zal het zonlicht benomen worden en de weg dikwijls nat en vuil zijn; als de bomen geheel volwassen zullen zijn zal dat laatste nog meer het geval zijn en zal de behoefte ontstaan de begrinding door bestrating te laten vervangen. Toch wordt het voorstel van Dorpsbelangen aangenomen, mits het dorp voor 50% in de kosten bijdraagt. Dit najaar kan het weggedeelte tussen Woudsend en de brug over de Scharsloot (die vroeger halverwege de grindweg lag) reeds worden uitgevoerd, terwijl volgend jaar de rest beplant kan worden.

In de raadsvergadering van 17 november (1906) wordt meegedeeld dat de firma Van der Mei te Beneden Knijpe de laagste inschrijver was voor de somma van f. 399,-.

Op 26 januari 1907 krijgen de raadsleden te horen dat de totale kosten der beplanting van de bomen f. 590,- hebben bedragen en dat daarvan de helft door Dorpsbelangen aan de gemeente is terugbetaald. We mogen hieruit concluderen dat de beplanting niet in twee fasen is uitgevoerd, maar meteen in zijn geheel. Dat zou volgens een andere bron op 23 en 24 november 1906 zijn gebeurd.

Van waarschijnlijk de oudste prentbriefkaart met de bomenrijen heb ik een datering van 31-8-1908 gezien en daarop is te zien dat de bomen de voorheen kale weg al aardig aankleden. Bij de deliberaties in de gemeenteraad werd ook opgemerkt dat voordelen van deze beplanting voor-

eerst niet te verwachten zijn, doch eerst het nageslacht ten goede zullen komen. Dat was een profetie die in de winter van 1944/45 bewaarheid werd toen kleumende Woudsenders de volgroeide bomen kaptten en daarmee de schaarse brandstofvoorziening in de oorlog aanvulden.

De oude grindweg werd op eerder genoemde prentbriefkaart nog als "Laan n/d Straatweg" aangeduid, terwijl op iets latere kaarten sprake is van de Wilhelminalaan. Wanneer de naamswijzing in Vosselaan heeft plaatsgevonden is mij niet bekend; wellicht kunnen oude notulen van Dorpsbelangen daarover nog duidelijkheid verschaffen. Ook begrijp ik niet waarom de naam eigenlijk niet Voslaan c.q. Vosleane is geworden, want dat lijkt mij taalkundig juister, al bekt het wel minder goed. Hoe dan ook, Ds. Vos zal zich later wel bijzonder vereerd hebben gevoeld dat de laan naar hem vernoemd werd.